

Üstün Yetenekli ve Normal Gelişim Gösteren Çocukların Ahlaki Yargı Düzeyine Yaratıcı Drama Programlarının Etkisinin İncelenmesi

Investigation of the Effects of Creative Drama Programs on Moral Development of Gifted and Typical Children

Saniye BENCİK KANGAL*
Hacettepe Üniversitesi

Meziyet ARI**
Okan Üniversitesi

Öz

Bu araştırma yaratıcı drama yöntemiyle verilen, ahlaki yargılama düzeyinin gelişimini destekleyici eğitimin, altıncı ve yedinci sınıf düzeyindeki üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocukların ahlaki yargılama düzeylerine etkisini incelemek amacıyla planlanmıştır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Rest (1979) tarafından geliştirilen Ahlaki Yargılar Envanteri (Defining Issues Test-DIT) kullanılmıştır. Müdahale etkisini ortaya çıkarmak amacıyla deney-kontrol gruplu öntest-sontest-izleme ölçümlü desenleme gerçekleştirilmiştir. Uygulanan 10 haftalık (20 oturum) drama programları sonucunda hem üstün yetenekli hem de normal gelişim gösteren çocuklardan oluşan deney grubunun ortalamalarının sontest ve izlemede kararlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bunun yanı sıra kontrol grubuna ilişkin ölçümlerde zaman açısından bir değişim gözlenmemiştir. Deney grubuna yapılan müdahale ve izleme ile meydana gelen kalıcılık sonucunda öntest puanlarına göre değişim %100 olarak ortaya çıkmıştır.

Anahtar Sözcükler: Üstün yetenek, normal gelişim, ahlaki yargı, yaratıcı drama.

Abstract

This study is planned for the purpose of investigating the effect of a creative drama program which supports the moral judgment development of gifted and typical children at 6 and 7th grades. In this study, Defining Issues Test (DIT) was used as a data collection tool. In order to reveal the effect of intervention, an experimental pretest-posttest-monitoring measurement was used.

The result of the ten-week drama program showed that the experimental group who consisted typical and gifted children scored in the posttest significantly different while the control group's score did not change. The result of the intervention of experimental groups test score changed 100%.

Keywords: Gifted, normal development, moral development, creative drama.

Summary

Purpose

This study is planned for the purpose of investigating the effect of a creative drama program which supports the moral judgment development of gifted and typical children at 6 and 7th grades. In this study, Defining Issues Test (DIT) was used as a data collection tool. In order to reveal the effect of intervention, an experimental pretest-posttest-monitoring measurement was used.

* Öğr.Gör.Dr. Saniye BENCİK KANGAL, Hacettepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, email: saniyebencik@yahoo.com

** Prof. Dr. Meziyet ARI, Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi, Çocuk Gelişimi Bölümü, email: mari@hacettepe.edu.tr

ÜSTÜN YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN AHLAKİ YARGI DÜZEYİNE YARATICI DRAMA 309 PROGRAMLARININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Before starting the study, creative drama objectives, content, time and materials were prepared. Creative drama programs aimed to support moral judgment levels through five creative drama experts who helped with their comments and suggestions after which adjustments were made.

Results

Defining Issues Test scores was analyzed and the results of pretest scores of control and experimental groups mean averages were similar while their posttest scores were significantly different. Repeated Measures Analysis of Variance was used to analyze control and experimental groups' data.

Discussion

The present study reveals that creative drama is an effective method to support moral judgment levels of gifted and typical children. In Turkey, related literature gives evidence that creative drama should be used to support moral development but these studies are mostly theoretical.

Akın (1993) finds that creative drama activities increased primary school children's socialization levels significantly. Similarly, Uysal (1996) claimed that creative drama supported preschool children's social skills, language development, communication skills, emotional intelligence and empathy skills (Akoğuz, 2002; Özdemir, 2003). Bouer (1979), Johnsen (1978), Courtney (1980) and Colby (1987) find that creative drama supported children's moral development.

Conclusion

This research study showed that creative drama is an effective method that supports moral development. While using this educational method, children internalized learning by doing and experiencing. This study is a useful example that gifted and typical children's moral development is supported effectively by using creative drama.

Giriş

Yaratıcı drama çoğunlukla, çocukların ya da etkinliklere katılan kişilerin yaşamlarında da yer alabilecek durumları, özellikle, çözülmesi gereken çatışma anlarını içerir. Oyunsu süreçler içinde canlandırılabilir, gerçek yaşamdan birçok öğeyi içinde barındırdığı için çocukların sosyal olayları anlamalarını, kurgusal dünya içinde bile sosyal olayların ne gibi sonuçlar doğuracağını kavramlarını sağlar. Bu ortamları bilinçli olarak geliştirip, çocukların bu ortamlara katılmasını sağlamak, çocuklar tarafından sosyal ilişkilerin öğrenilmesine yardımcı olur ve birinci elden kazanım elde edilmesini kolaylaştırır (Güven, 2006).

Drama yöntemi, çocukların hangi durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini, yaparak ve yaşayarak öğrenmelerine fırsat veren bir öğretme tekniğidir. Drama, çocukların rahatlamasına, kendilerine ve diğer grup üyelerine güven duymalarına, empati duygusunun gelişmesine, grupla birlikte hareket etmeye ve grubun bir parçası olduğunu hissetmesine, birbirleriyle ve öğretmenleriyle olumlu yönde etkileşime girmelerine yardımcı olan en rahat ve en uygun yöntemdir. Değişik rolleri alan, farklı kişiliklere bürünen çocuk, kendini ve çevresini daha iyi tanıma imkânı bulur. Başka insanların durumlarını anlayışla karşılar. Drama çalışmaları, çocukların çok yönlü gelişimlerinin, özellikle de ahlaki gelişimin sağlanması ve ahlaki değerlerin kazandırılması açısından çok büyük önem taşır. Dramanın temel hedefi, daha hoşgörülü, birbirini anlayan, empati yapabilen, birbirine saygılı insanlar yetiştirmektir (Gönen ve Dalkılıç, 2003).

Ahlaki konuların öğrenilmesi, diğer konuların öğrenilmesi gibi, yaparak ve yaşayarak olur. Yapararak, yaşayarak olayları algılayan çocuk, yaşadığı olaylardan aldığı ahlaki dersleri,

yaşantısına ahlaki birer davranış olarak yansır. Oyun, iş ve çalışma gibi etkinlikler, buna imkan verir. Ailede, sokakta ve okulda çocuğun yapacağı ve karşılaşacağı davranışlar, insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan durumlar, ahlak kurallarının öğrenilmesini sağlayan birer yaşantı meydana getirir. Sadece sözel olarak söylenen veya yapılması gerekli ahlaki davranışlar olarak çocuklara liste halinde okunan kurallar, çocukta ahlaki davranışların gelişmesine fazla bir katkıda bulunmaz. Ancak çocuk, öğretilmek istenen ahlaki davranışı içeren bir olayı tecrübe ederse, öğrenme kalıcı nitelik kazanır. Üstelik, drama yöntemi ile ahlaki kuralların yaşatılarak verilmesi, çocuğun etkili ve kalıcı bir şekilde verilmek istenen mesajı almasını, zamanla öğrendiklerini içselleştirmesini ve bunları davranış haline getirmesini de sağlar. Eğitimde drama çocuğun, özgüven duygusunun gelişmesini, kendisini başkasının yerine koyarak (empati yaparak) çok yönlü düşünebilmesini, işbirliği, dayanışma ve paylaşma duygusunun gelişmesini, kendisini ifade edebilmesini, öğrendiği şeylerin kalıcılığını, değişik yaşantıları tanımasını, eğitim ve öğretimde aktif rol almasını, rahatlamasını (oyun ihtiyacını gidermesi), sorumluluk duygusunun gelişmesini, yaratıcı olmasını, araştırma istek ve duygusunun gelişmesini, farklı bakış açılarına sahip olmasını, eleştirmeyi ve tartışmayı öğrenmesini sağlar (Gönen ve Dalkılıç, 2003).

Ahlaki gelişimin üst basamaklarına bakıldığında demokrasi, insan hak ve özgürlüklerine saygı ifadeleri dikkat çekmektedir. Drama ise demokrasi eğitimi için oldukça elverişli bir tekniktir. Çünkü demokrasi, başkalarının hakları, duyguları olduğunu anlamak ve kabul etmekten geçmektedir. Drama etkinlikleri grup içinde yaşantılar geçirilerek yapıldığı için çocuğun başkalarıyla uyumlu, sınırlarını bilen bir kişilik kazanmasına yardımcı olabilecek önemli bir tekniktir. Demokrasinin bileşenlerinden olan, başkalarının düşüncelerine hoşgörülü olabilmek, drama etkinliklerinin amaçlarından birisidir (San ve ark., 1994).

Seçer (2003), "Yoğun Düşünce Eğitimi Programı"nın, 13 ve 14 yaşları arasındaki öğrencilerin hata sayısı, tepki süresi ve ahlaki yargı düzeylerine etkisini araştırmıştır. 30 kişilik deney ve kontrol grupları oluşturulmuş ve deney grubuna haftada iki kez olmak üzere 15 haftalık düşünme eğitimi programı uygulanmıştır. Ahlaki yargının belirlenmesi amacıyla öntest ve sontestlerde "Ahlaki Yargılar Envanteri" kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre, yoğun düşünce eğitimi programına katılan öğrencilerin ahlaki yargılama düzeyi puan ortalaması, kontrol grubuna göre önemli derecede yüksek bulunmuştur. Demirhan (2007) aynı eğitim programını kullanarak (yoğun düşünce eğitimi programı), bu programın suçlu erkek çocukların ahlaki yargı gelişimi üzerine etkisini incelemiş ve uygulanan programın, deney ve kontrol grupları arasında anlamlı bir farka yol açmadığı, fakat, eğitim sonunda deney grubunun p puanı ortalamasının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Boldizer, Wilson ve Deemer (1989) ise ahlaki davranışın ergenlikten genç yetişkinliğe doğru değişimine bakıldığında, ergenlik yıllarında bu konuda alınan eğitimin ve akademik oryantasyonun ahlaki davranışla olumlu ilişkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Doğrudan ahlak gelişimi başlığı altında yayımlanmasa da ahlaki gelişimin alt boyutlarını ilgilendiren birçok becerinin gelişiminin drama yöntemiyle kazandırılabilmesine ilişkin çalışmalar yapılmıştır. Örneğin, Akın (1993), verilen drama eğitiminin, ilköğretim dönemi çocukların sosyalleşme düzeylerini önemli ölçüde artırdığını, Uysal (1996) anaokulu çocuklarının sosyal gelişim becerilerini artırdığını, dil gelişimini desteklediğini, Akoğuz (2002) iletişim becerilerini artırdığını, Özdemir (2003) duygusal zekâ ve empati becerilerini artırdığını bulmuşlardır.

Yöntem

Bu araştırmada 6. ve 7. sınıf düzeyindeki üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocuklara yaratıcı drama yöntemiyle verilen ahlaki yargılama düzeyinin gelişimini destekleyici eğitimin, üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocukların ahlaki yargılama düzeyleri üzerine etkisini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak Rest (1979) tarafından geliştirilen Ahlaki Yargılar Envanteri (Defining Issues Test-DIT) kullanılmıştır. Kohlberg'in ahlak gelişimi modelindeki altı

ÜSTÜN YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN AHLAKİ YARGI DÜZEYİNE YARATICI DRAMA 311 PROGRAMLARININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

evreye dayandırılarak, objektif olarak ahlak yargısını ölçmek için James Rest (1979) tarafından geliştirilen DIT'in, Türkçeye uyarlama ve geçerlik çalışmaları Akkoyun (1987) tarafından yapılmıştır. Bu envanter ahlaki ikilem içeren altı öyküden oluşmaktadır. Her bir öykü ile ilgili, çeşitli yargıları temsil eden 12 düşünce yer almaktadır. Öğrencilerden, bu düşüncelerin her birini kendine uygunluk bakımından 5'li Likert ölçeği üzerinde önem sırasına göre (çok önemli, önemli, biraz önemli, az önemli, önemsiz) işaretlenmeleri istenmektedir. Daha sonra bu 12 düşünce içerisinde, öğrencinin en önemli bulduğu dört düşünceyi, yine önem sırasına göre (en önemli, ikinci önemli, üçüncü önemli, dördüncü önemli) sıralaması gerekmektedir. Teste göre belirlenen evre puanları, öğrencilerin en yüksek puanı topladığı evreye atanması yoluyla oluşturulmuştur.

Bu araştırmada müdahale etkisini ortaya çıkarmak amacıyla deney-kontrol gruplu öntest-sontest-izleme ölçümlü desenleme gerçekleştirilmiştir. Bu modelde gruplar bir kez yaratıcı drama çalışmaları yapılmadan önce, bir kez yapıldıktan sonra, bir kez de 3 ay sonra kalıcılığı test etmek amacıyla değerlendirilmiştir. Böylece hem gruplar arası (within subjects) hem de denekler arası (between subjects) değişkenlik kaynakları sağlanma yoluna gidilmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkenini drama programları bağımlı değişkenini ise ahlaki yargı düzeyi oluşturmaktadır.

Örneklem

Ülkemizde ilköğretime devam eden çocuklar öğretmen bildirimleri sonucunda grup ve bireysel zekâ testlerinden geçerek üstün yetenekli tanısı almakta, bu tanıyı alan çocuklar Bilim Sanat Merkezlerine devam etmektedir. Bu nedenle, araştırmanın örneklemini Ankara Bilim Sanat Merkezi'ne devam eden, 6. ve 7. sınıf, genel zihinsel alanda üstün yetenekli 32 çocukla (16 kız 16 erkek), MEB'e bağlı Kayaş Sakarya İlköğretim Okulu'na devam eden 6. ve 7. sınıf 32 normal gelişim gösteren çocuk (16 kız 16 erkek) oluşturmaktadır. Araştırmaya bu okulun alınma nedeni, Ankara Bilim Sanat Merkezi'yle aynı bahçe içerisinde yer almaları bakımından, örneklemin benzer sosyoekonomik düzeydeki ailelerin çocuklarından oluşmasıdır. Örneklem grubunu oluşturan üstün yetenekli çocukların WISC-R testi sonuçları 120 -160 arasındadır. Deney ve kontrol grupları oluşturulurken tüm değişkenler eşitlenmiştir (sınıf düzeyi, cinsiyet, vb.).

İşlem Yolu

DeneySEL çalışmaya başlamadan önce yaratıcı drama oturumlarının hedefleri, içeriği, süresi ve kullanılacak materyaller hazırlanmıştır. Ahlaki yargı gelişimini desteklemek için, 20 oturum olarak hazırlanan drama programları konuyla ilgili çalışan 5 uzmanın görüşüne sunulmuş ve alınan görüşler doğrultusunda gereken düzeltmeler yapılmıştır. Hazırlanan program haftada iki gün birer saat olmak üzere hem normal gelişim gösteren hem de üstün yetenekli çocuklara uygulanmıştır. Bu programda ilk haftalarda grubun birbirine kaynaşmasını sağlama amaçlı etkinlikler uygulanmıştır. İlerleyen haftalarda toplumsal kurallara uygun davranabilme, özgür iradesini kullanarak, olaylar karşısında bağımsız karar verebilme, yasaların toplum için önemini kavrayabilme, insan haklarıyla ilgili temel kavramları kavrayabilme, kendi ahlak ilkelerini başkalarından bağımsız olarak belirleyebileceğinin farkına varabilme amaçları çerçevesinde kazanımlar oluşturularak drama oturumları şekillendirilmiştir.

Verilerin Analizi

Ahlaki yargılar envanteri tek tek değerlendirilerek çocukların aldıkları p puanları hesaplanmış ve hesaplanan bu puanlar SPSS-Windows 15.00 paket değerlendirmenin ilk aşamasında, genel zihinsel alanda üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocukların Ahlaki Yargılar Envanteri'nden aldıkları puanların Kolmogorov-Smirnov Testi yapılarak normal dağılım gösterdikleri belirlenmiş ve iki ortalama arasındaki fark anlamlılık testi ile karşılaştırılmıştır. Tekrar yapılan Kolmogorov-Smirnov Testi ile cinsiyet, sınıf düzeyi ve anne-babanın öğrenim düzeyinin de normal dağılım gösterdiği sonucuna ulaşılmış ve bu değişkenlere ilişkin yapılan karşılaştırmalarda da iki ortalama arasındaki farkın anlamlılık testi kullanılmıştır.

Deney ve kontrol grubuna ilişkin verilerin değerlendirilmesinde Tekrarlayan Ölçümlerde

Varyans Analizi (Repeated Measures Analysis of Variance) kullanılmıştır. Tekrarlayan Ölçümlerde Varyans Analizi kullanılarak zaman ana etkisi (öntest-sontest-izleme) ve zaman x müdahale (deney-kontrol) etkileşim etkileri incelenmiştir. Bu tür desenleme çerçevesinde gerçek etkinin etkileşim etkisi olduğu bilinmektedir. Bu nedenle analizlerde daha çok etkileşim etkileri yorumlanma yoluna gidilecektir. Araştırma grubunun genişliğine yönelik sınırlılıktan dolayı çok değişkenli Wilks Lambda ve F değerleri yanında Greenhouse-Geisser tek değişkenli F değeri de verilmiştir. Bunların yanında etki genişliği (effect size) ve güç istatistikleri de rapor edilmiştir. Deneysel çalışmalarda değişimin istatistiksel olarak anlamlı olması yanında, değişimin pratik anlamlılığı etki genişliği ve değişim yüzdesi ile de değerlendirilmektedir. Bu açıdan yapılan istatistiksel anlamlılık yanında pratik veya klinik anlamlılık olarak da ifade edilen değişim yüzdeleri de hesaplanarak bulgularla birlikte verilmiştir.

Bulgular

Tablo 1’de ortalama, ahlaki yargı puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgileri grup ve ölçüm değişkenleri açısından verilmiştir.

Tablo 1.

Ahlaki Yargı Puanlarının Grup ve Ölçümlere Göre Tanımlayıcı İstatistik Sonuçları

Değişken	Çocuk Grubu	Faktör	n	Ort	SS
Öntest	Üstün Yetenek	Deney	16	12.62	5.38
		Kontrol	16	13.37	6.54
		Toplam	32	13.00	5.90
	Normal Gelişim	Deney	16	10.68	2.82
		Kontrol	16	10.75	3.92
		Toplam	32	10.71	3.36
	Toplam	Deney	32	11.65	4.34
		Kontrol	32	12.06	5.47
		Toplam	64	11.85	4.90
Sontest	Üstün Yetenek	Deney	16	25.25	13.18
		Kontrol	16	13.06	5.35
		Toplam	32	19.15	11.67
	Normal Gelişim	Deney	16	28.18	11.45
		Kontrol	16	10.81	3.20
		Toplam	32	19.50	12.09
	Toplam	Deney	32	26.71	12.24
		Kontrol	32	11.93	4.49
		Toplam	64	19.32	11.79

**ÜSTÜN YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN
ÇOCUKLARIN AHLAKİ YARGI DÜZEYİNE YARATICI DRAMA 313
PROGRAMLARININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

Tablo 1'in devamı

İzleme	Üstün Yetenek	Deney	16	23.75	12.81
		Kontrol	16	13.31	4.84
		Toplam	32	18.53	10.90
	Normal Gelişim	Deney	16	26.00	11.09
		Kontrol	16	10.56	3.05
		Toplam	32	18.28	11.20
	Toplam	Deney	32	24.87	11.84
		Kontrol	32	11.93	4.21
		Toplam	64	18.40	10.96

Tablo 2'de ahlaki yargı puanı üzerinde zaman ve müdahale etkilerine ilişkin çok değişkenli analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 2.

Örneklemin Ahlaki Yargı Puanı Üzerinde Zaman ve Müdahale Etkilerine İlişkin Çok Değişkenli Analiz Sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.54	25,45	2	60	.000	.46	1.00
Zaman*Müdahale	.53	26.15	1	120	.000	.47	1.00

Tablo 2 incelendiğinde, uygulanan drama programlarının çocukların ahlaki yargı puanına etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, λ (Wilks Lambda) =.53, $F_{(1,120)} = 26.15$, $p < .001$, $\eta^2 = .04$. Zaman x müdahale etkisi olarak ortaya çıkan bu çok değişkenli F değeri yanında, serbestlik derecesine yönelik düzeltme işlemine dayalı tek değişkenli Greenhouse-Geisser değeri de anlamlı bulunmuştur, $F_{(1,08)} = 41.32$, $p < .001$, $\eta^2 = .41$.

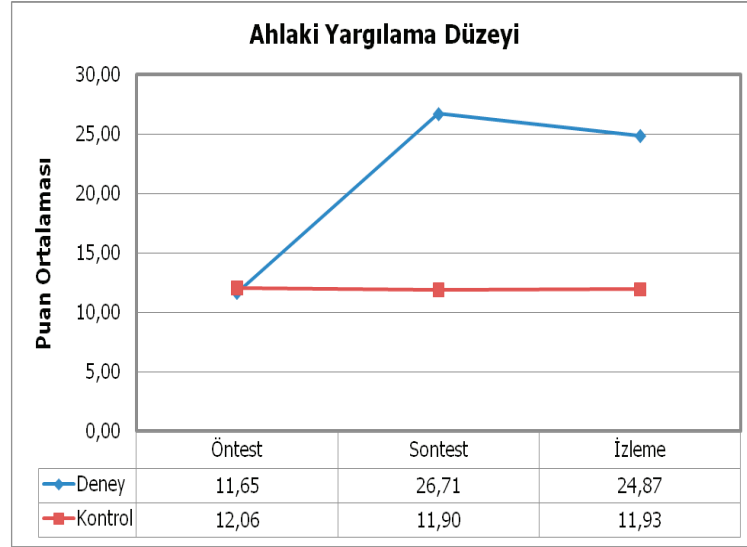
Tablo 3'te ahlaki yargı puanı üzerinde zaman ve müdahale etkilerine ilişkin tek değişkenli Greenhouse-Geisser düzeltme analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 3.

Örneklemin Ahlaki Yargı Puanı Üzerinde Zaman ve Müdahale Etkilerine İlişkin Tek Değişkenli Greenhouse-Geisser Düzeltme Analiz Sonuçları

Kaynak	KT(III)	sd	KO	F	P	η^2	Güç
Zaman	2122.53	1.08	1965.47	39.90	.000	.39	1.00
Zaman*Müdahale	2197.95	1.08	2035.31	41,32	.000	.41	1.00
Hata	3191.71	64.79	49.26				

Tablo 3 incelendiğinde öntest, sontest ve izleme ölçümleri açısından zaman ana etkisinin de anlamlı bulunduğu görülmektedir, $F_{(1,08)} = 39.90$, $p < .001$, $\eta^2 = .39$. Özellikle zaman x müdahale etkileşim etkisi kapsamında incelendiğinde Şekil 1'de görüldüğü gibi deney (müdahale) grubu puan ortalamalarının sontest ve izlemede kararlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Bunun yanında kontrol grubuna ilişkin ölçümlerde zaman açısından bir değişim gözlenmemiştir. Deney grubunda yapılan müdahale sonucunda izleme ile meydana gelen kalıcılık sonucunda öntest puanlarına göre değişim % 100 olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 1. Ahlaki Yargı Puanları Üzerinde Zaman X Müdahale Etkileşimi

Tablo 4'te üstün yetenekli çocukların ahlaki yargı puanları üzerinde zaman ve müdahale etkilerine ilişkin çok değişkenli analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 4.

Üstün Yetenekli Çocukların Ahlaki Yargı Puanları Üzerinde Zaman ve Müdahale Etkilerine İlişkin Çok Değişkenli Analiz Sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.620	8.894	2	30	.001	.38	.957
Zaman*Müdahale	.544	12.155	1	60	.000	.46	.991

Table 4 incelendiğinde, uygulanan drama programlarının üstün yetenekli çocukların ahlaki yargı puanına etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, λ (Wilks Lambda)=.54, $F_{(1,60)}=12.15$, $p<.001$, $\eta^2=.38$. Zaman x müdahale etkisi olarak ortaya çıkan bu çok değişkenli F değeri yanında, serbestlik derecesine yönelik düzeltme işlemine dayalı tek değişkenli Greenhouse-Geisser değeri de anlamlı bulunmuştur, $F_{(1,033)}=13.20$, $p<.001$, $\eta^2=.31$.

Tablo 5'te üstün yetenekli çocukların ahlaki yargı puanı üzerinde zaman ve müdahale etkilerine ilişkin tek değişkenli Greenhouse-Geisser düzeltme analiz sonuçları verilmiştir.

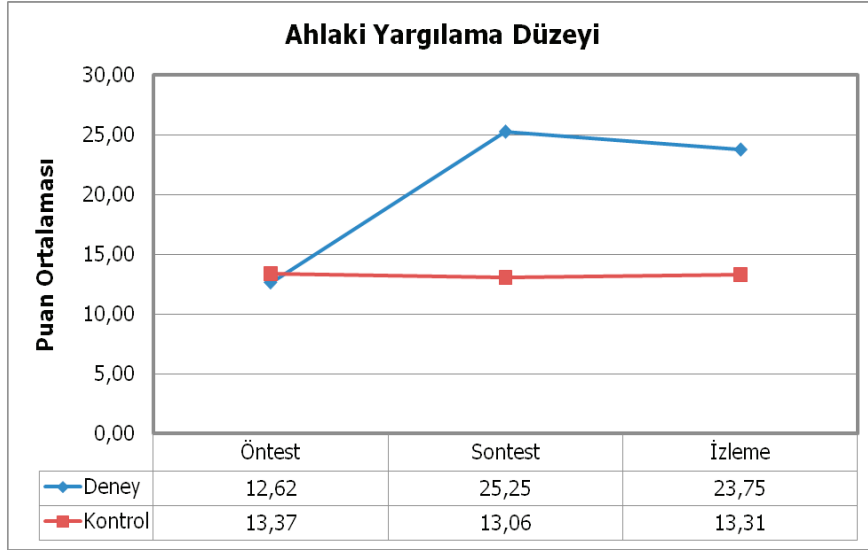
Tablo 5.

Üstün Yetenekli Çocukların Ahlaki Yargı Puanı Üzerinde Zaman ve Müdahale Etkilerine İlişkin Tek Değişkenli Greenhouse-Geisser Düzeltme Analiz Sonuçları

Kaynak	KT(III)	sd	KO	F	P	η^2	Güç
Zaman	734.771	1.033	710.974	12.308	.001	.29	.930
Zaman*Müdahale	788.271	1.033	762.742	13.204	.001	.31	.945
Hata	1790.958	31.004	57.765				

Tablo 5 incelendiğinde, üstün yetenekli çocukların öntest, sontest ve izleme ölçümleri açısından zaman ana etkisinin de anlamlı bulunduğu görülmektedir, $F_{(1,03)}=12.31$, $p<.001$, $\eta^2=.29$. Özellikle zaman x müdahale etkileşim etkisi kapsamında incelendiğinde, Şekil 2'de görüldüğü gibi deney (müdahale) grubu puan ortalamalarının sontest ve izlemede kararlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Deney grubundaki üstün yetenekli çocuklara yapılan müdahale sonucunda izleme ile meydana gelen kalıcılık sonucunda öntest puanlarına göre değişim % 88 olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında kontrol grubuna ilişkin ölçümlerde zaman açısından bir değişim gözlenmemiştir.

**ÜSTÜN YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN
ÇOCUKLARIN AHLAKİ YARGI DÜZEYİNE YARATICI DRAMA 315
PROGRAMLARININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ**

Şekil 2. Üstün Yetenekli Çocukların Ahlaki Yargı Puanları Üzerinde Zaman X Müdahale Etkileşimi

Tablo 6'da normal gelişim gösteren çocukların ahlaki yargı puanları üzerinde zaman ve müdahale etkilerine ilişkin çok değişkenli analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 6.

Normal Gelişim Gösteren Çocukların Ahlaki Yargı Puanları Üzerinde Zaman ve Müdahale Etkilerine İlişkin Çok Değişkenli Analiz Sonuçları

Kaynak	Wilks' Lambda	F	sd1	sd2	p	η^2	Güç
Zaman	.442	18.32	2	30	.000	.56	1.00
Zaman*Müdahale	.454	17.46	1	60	.000	.55	.999

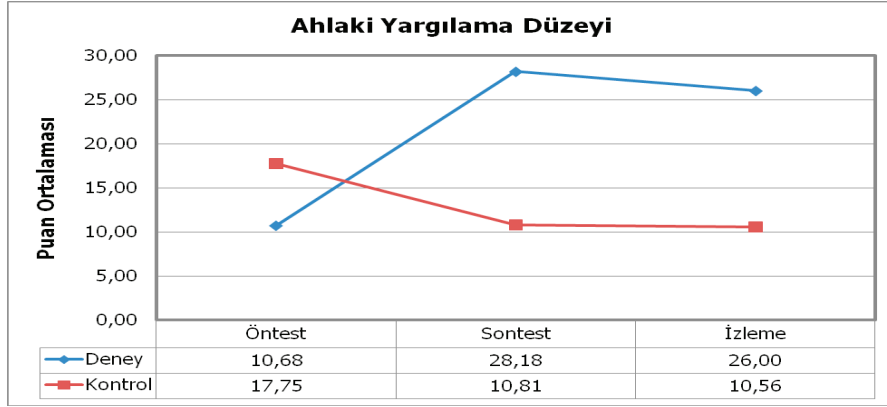
Tablo 6 incelendiğinde, uygulanan drama programlarının normal gelişim gösteren çocukların ahlaki yargılar envanterinden aldıkları puana etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, λ (Wilks Lambda)=.45, $F_{(1,60)}=17.46$, $p<.001$, $\eta^2=.55$. Zaman x müdahale etkisi olarak ortaya çıkan bu çok değişkenli F değeri yanında, serbestlik derecesine yönelik düzeltme işlemine dayalı tek değişkenli Greenhouse-Geisser değeri de anlamlı bulunmuştur, $F_{(1,141)}=31.30$, $p<.001$, $\eta^2=.51$. Tablo 7'de normal gelişim gösteren çocukların ahlaki yargı puanları üzerinde zaman ve müdahale etkilerine ilişkin tek değişkenli Greenhouse-Geisser düzeltme analiz sonuçları verilmiştir.

Tablo 7.

Normal Gelişim Gösteren Çocukların Ahlaki Yargı Puanları Üzerinde Zaman ve Müdahale Etkilerine İlişkin Tek Değişkenli Greenhouse-Geisser Düzeltme Analiz Sonuçları

Kaynak	KT(III)	sd	KO	F	P	η^2	Güç
Zaman	1448.396	1.141	1268.857	31.020	.000	.51	1.00
Zaman*Müdahale	1461.521	1.141	1280.355	31.302	.000	.51	1.00
Hata	1400.750	34.245	40.904				

Tablo 7 incelendiğinde, normal gelişim gösteren çocukların öntest, sontest ve izleme ölçümleri açısından zaman ana etkisinin de anlamlı bulunduğu görülmektedir, $F_{(1,14)}=31.02$, $p<.001$, $\eta^2=.51$. Özellikle zaman x müdahale etkileşim etkisi kapsamında incelendiğinde, Şekil 3'te görüldüğü gibi deney (müdahale) grubu puan ortalamalarının sontest ve izlemede kararlı olarak farklılaştığı görülmektedir. Deney grubundaki normal gelişim gösteren çocuklara yapılan müdahale sonucunda izleme ile meydana gelen kalıcılık sonucunda öntest puanlarına göre değişim % 100 olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında kontrol grubuna ilişkin ölçümlerde zaman açısında bir değişim gözlenmemiştir.

Şekil 3. Normal Gelişim Gösteren Çocukların Ahlaki Yargı Puanları Üzerinde Zaman X Müdahale Etkileşimi

Tartışma

Ahlaki Yargılar Envanteri puanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistik bilgileri grup ve ölçüm değişkenleri açısından incelenmiş ve öntest sonucunda deney ve kontrol gruplarının ortalamalarının birbirine yakın olduğu, sontest ve izleme sonucunda ise deney ve kontrol gruplarının, Ahlaki Yargılar Envanteri'nden aldıkları puan ortalamalarının farklılaştığı görülmüştür. Deney grubunda yapılan müdahale ve izleme ile meydana gelen kalıcılık sonucunda öntest puanlarına göre değişim % 100 olarak ortaya çıkmıştır. Kontrol grubunda ise bir değişim gözlenmemiştir.

Yapılan bu çalışma yaratıcı drama ile verilen ahlaki yargı eğitiminin çok etkili olduğunu yukarıda verilen bulgularla ortaya koymaktadır. Türkiye'de bazı araştırmacılar yaratıcı drama yönteminin ahlaki gelişimde kullanılmasının gerekliliğine değinen çalışmalar yayımlamışlardır, fakat bu çalışmalar sadece kuramsal düzeyde, öneri şeklinde kalmıştır.

Türkiye'de, Üstündağ (1997), "Hürriyetçi Demokrasimizde Temel Hak ve Ödevlerimiz" ünitesinin öğretiminde yaratıcı drama yöntemini uygulamış ve geleneksel yöntemin uygulandığı grubun kazanımları ve derse yönelik tutumlarını karşılaştırmıştır. Araştırma sonucunda deney grubu ve kontrol grubunun sontest tutum puanları arasında deney grubu lehine anlamlı bir fark olduğu sonucuna ulaşmıştır. Kohlberg (1968)'in gelenek sonrası düzey olarak adlandırdığı ahlaki gelişim döneminde bulunan kişilerin temel hak ve özgürlükler doğrultusunda, ahlak ilkelerini kendisinin seçip oluşturduğunu ve bu ilkelerin adalet, eşitlik, insan hakları gibi bazı soyut kavramlara dayandığı bilinmektedir. Dolayısıyla ele alınan bu boyutuyla Üstündağ (1997)'in çalışması bu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir.

Bouer (1979), Johnsen (1978), Courtney (1980) ve Colby (1987) araştırmalarının sonucunda, dramanın çocukların ahlaki gelişimlerini desteklediğini bulmuşlardır.

Gervais (2006), 7., 8. ve 9. sınıf düzeyinde çocuklarla yaptığı ahlaki gelişimi destekleyici, drama uygulamaları sonucunda, çocukların toplumsal ve ahlaki değerler yargılarını algılayış düzeyleri ve kişiler arası problemleri çözme becerilerinin geliştiği sonucuna ulaşmıştır.

Bouchard (2002) ise 13-15 yaş grubu çocuklara yaratıcı drama etkinliklerini kullanarak verdiği ahlak eğitimi sonucunda, çocukların kişiler arasında oluşabilecek ahlaki çatışmaları çözme becerilerinin arttığı, kendi içsel çatışmalarını çözmede daha farklı bir bakış açısı kazandığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmalarda da görüldüğü gibi yaratıcı drama çocuklarda ahlaki yargı gelişimini destekleyen, etkili bir metottur. Bu eğitim yöntemi ile çocuklar yaparak yaşayarak öğrenmekte

ÜSTÜN YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN AHLAKİ YARGI DÜZEYİNE YARATICI DRAMA 317 PROGRAMLARININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

ve eğitim çıktılarını içselleştirmektedirler. Yapılan çalışmada ve hem üstün yetenekli hem de normal gelişim gösteren çocukların drama çalışmalarından sonra Ahlaki Yargılar Envanteri'nden aldıkları puanların iki katına çıkması bunun en güzel örneğidir.

Alanyazın incelendiğinde ahlaki gelişimi desteklemek için farklı yöntemlere de başvurulduğu görülmüştür.

Dehan ve Handford (1997), yaptıkları deneysel çalışmalarında, ahlaki eğitim programının, lise öğrencilerinin ahlaki olgunluğuna etkisini araştırmışlardır. Yaşları 15 ile 18 arasında değişen örneklem grubuna düşünsel, duygusal ve davranışsal ahlaki durumları içeren bir ahlak eğitim programı uygulanmış ve eğitim öncesinde ve sonrasında bu çalışmada kullanılan "Ahlaki Yargılar Envanteri"ni uygulamışlardır. Araştırma sonucunda, ahlak eğitimi programının, öğrencilerin ahlaki olgunluğunun gelişimine anlamlı etkisi olduğu bulunmuştur.

Pratt (2003), ahlaki akıl yürütme gelişimi ve bilişsel gelişimin arasındaki ilişkiye yönelik birçok çalışma yapıldığını, fakat ahlaki değer ve güdünün gelişimi konusunda deneysel çalışmaların çok az olduğunu vurgulamış ve 2 yıl süren uzunlamasına bir çalışmayla 17 yaş grubu ergenlerin ahlaki gelişimini incelemiştir. Bu süreçte ergenlerle çeşitli toplumsal yardım aktivitelerine katılma gibi çalışmalar yapılmıştır. Araştırma sonucunda ahlaki değerlerin olumlu yönde değiştiği ve geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bu çalışmaların yanı sıra Buttell (2003) yaptığı araştırmada, ahlaki eğitim programının, bireylerin ahlaki akıl yürütme üzerindeki etkisine bakmıştır. Araştırma deney ve kontrol grubu olarak ele alınmıştır. Deneysel çalışmaya, 92 Afrika kökenli Amerikalı birey ve saldırgan olarak nitelendirilen beyaz bireyler katılmıştır. Analizler sonucunda, eğitim sürecinde verilen ahlaki standartların, bireylerin ahlaki akıl yürütmelerini etkilemediği bulunmuştur. Sonuç olarak, böyle bir programın etkili olması için kültüre uygun programların oluşturulmasının uygun olacağı anlaşılmıştır.

Ahlaki eğitim programları hazırlanarak yapılan tüm bu bilimsel çalışmaların ışığında, kültüre uygun programlar oluşturularak, geleneksel öğretim yöntemleri dışında kullanılan yaratıcı drama gibi uygulamalı yöntemlerin zaman içerisinde çocuklardaki ahlaki yargı gelişimine olumlu yönde etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Öğretim alanları ve davranışlar bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alan olmak üzere üç alanda sınıflanmaktadır (Aydın, 2003). Oysaki okullarımızda öğrenme düzeyleri bilişsel alanda kalmakta inanç, tutum gibi, duyuşsal alana geçememektedir. Bu durumda okullarımızda eğitim değil sadece öğretim yapılmaktadır. Çünkü eğitim genel anlamıyla davranış değişikliğini ifade ederken, öğretim belirli bir müfredata dayalı, planlı, eğitim faaliyetlerine denilmektedir. Ahlaki yargı gelişimi ise daha çok duyuşsal alanla ilgilidir. Bu nedenle çocukların bu alanda gelişimini sağlamak için sadece geleneksel öğrenme yöntemleri yeterli olmamaktadır. Bu çalışma çocukları bilgi düzeyinden alıp, uygulama, yorum yapma, sentezleme düzeyine getirmiştir. Dramanın ahlak eğitiminde kullanılabilecek çok etkili bir yöntem olduğu gözler önüne serilmiştir.

Gerek yurtiçi gerekse yurtdışında yapılan çalışmalar incelendiğinde, üstün yetenekli çocukların ahlaki gelişimini yaratıcı drama yöntemini kullanarak desteklemeye çalışan bir çalışmaya rastlanamamıştır. Bunun yanı sıra yurtdışında üstün yetenekli çocukların ahlak gelişimi ile ilgili yapılan çalışmalar mevcut durumu ortaya koyan betimsel çalışmalardır.

Drama ve üstün yetenekli çocuklarla yapılan çalışmalar incelendiğinde ise, öğrenme stillerinin belirlenmesi (Suh, Price, 2009), yaratıcılık gelişimine etkisinin incelenmesi (Halpen ve ark., 1974; Wu, 2008), düşünme becerilerinin gelişimine etkisinin incelenmesi (Gangi, 1990), klasik edebiyat eserlerinin öğretilmesine etkisi, (Winstead, 1997), liderlik becerilerinin gelişimine etkisi (Hansel, 1991), ifade edici dil gelişimlerine etkisi (Stewing ve Vail, 1985), problem çözme becerilerin gelişimi (Lewis, 1972) gibi konuların ele alındığı görülmektedir.

Bu çalışmalar incelendiğinde dikkati çeken en önemli nokta, birçoğunun çok eski yıllarda yapılmış olmasıdır. Türkiye'de ise üstün yetenekli çocuklar ve yaratıcı drama çalışmaları ile ilgili

bilimsel bir çalışmaya rastlanamamıştır.

Ahlak gelişimini etkileyen yaşanan çevre, aile, arkadaşlar, vb. gibi birçok etken olmasına rağmen, yaratıcı drama ile verilen bu eğitimin çocukların Ahlaki Yargılar Envanteri'nden aldıkları puanları çok önemli ölçüde etkilemiştir. Bunun nedeninin çocukların yaparak ve yaşayarak öğrenmeleri ve bu eğitimde ödül-ceza, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi kesin yargıların değil, çocukların fikirlerinin ön planda olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Üstün yetenekli çocuklar devam ettikleri okul, Bilim ve Sanat Merkezi, hafta sonu kursları, ev ödevleri, sınavları derken kendilerine ayıracak zaman bulamamaktadır. Hayatları hep bir koşturma içinde, didaktik öğretim yöntemleri içinde geçmektedir. Elbette Bilim ve Sanat Merkezleri onlara farklı bir kapı açmakta, fakat yeterli olmamaktadır. Çocukların bu monoton hayatına yaratıcı drama çalışmalarının farklı bir boyut kazandırdığı, bu nedenle de etkilenme düzeylerinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

Normal gelişim gösteren çocukların ahlaki gelişimlerinin drama yöntemi ile desteklenmesi konusunda literatürde herhangi bir araştırmaya rastlanamamıştır. Normal gelişim gösteren çocuklarla yukarıda da bahsedildiği gibi yaratıcı drama bir eğitimsel yöntem olarak birçok araştırmada kullanılmış ve dramanın etkili bir yöntem olduğu ortaya konmuştur.

Bu çalışmanın bulguları da drama yönteminin etkili bir yöntem olduğunu ve çocukların ahlaki yargı gelişimini destekleyebileceğini ortaya koyarak bu çalışmaları etkinliği yönüyle desteklemektedir.

Deney grubunu oluşturan, normal gelişim gösteren çocuklarla yapılan drama uygulamaları bu çocuklara yeni bir yaşantı sunmuştur. Geleneksel öğretim yöntemleri ile eğitim alan bu çocuklar için drama çalışmaları "oyun" olarak algılanmış, çocuklar farkında olmadan bu konuda gelişim sağlamışlardır.

Üstün yetenekli çocuklar Bilim Sanat Merkezlerinde bazı konular kapsamında, drama yöntemi ile eğitim görmektedir. Fakat bu çalışmalar amaçları belirlenmiş kapsamlı bir eğitim değil, günlük eğitim yaşantısı içinde kendiliğinden olarak ortaya çıkan ve rol alma, rol oynamaya dayanan bir eğitimidir. Bu çalışma ile diğer çocuklara sağlanan bu drama yaşantısının, farklı bakış açıları sağladığı, çalışma bulgularıyla da desteklenmektedir.

Sonuç

Bu araştırmada üstün yetenekli ve normal gelişim gösteren çocukların ahlaki yargı gelişimini desteklemek için verilen drama programının etkili olduğu görülmüştür.

Bu çalışmanın bulgularından yola çıkarak farklı yaş grupları için (okul öncesi, lise, vb.) ahlaki yargı gelişimine yönelik drama programları hazırlanması gerektiği düşünülmektedir. Hazırlanan ve uygulanan bu drama programlarının etkililiği için izleme çalışmaları yapılabilir.

Küçük ve büyük grup çalışmalarına yer verilmeli, çocukların bu çalışmalarda karşılaştıkları güçlüklerde eğitimciler tutum ve davranışlarıyla çocuklara olumlu bir model olmalıdır.

Üstün yetenekli çocukların eğitimcilerine, bu çocukların mevcut potansiyellerini desteklemeye yönelik etkinlikler hazırlarken, kişiliğin önemli bir boyutu olan ahlak gelişimini de göz ardı etmemeleri önerilmektedir.

Kaynakça

Akandere M., Baştuğ D. ve Güler E.D (2006). Ortaöğrenim Kurumlarında Beden Eğitimi Dersinin Çocuğun Ahlaki Gelişimine Etkisinin İncelenmesi *Journal of Physical Education and Sports Science*, Cilt 3, Sayı 1, 59-68

Akın, M. (1993). *Farklı Sosyoekonomik Düzeylerdeki (Sed) İlkokul Üçüncü Sınıf Öğrencilerinin*

ÜSTÜN YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÇOCUKLARIN AHLAKİ YARGI DÜZEYİNE YARATICI DRAMA 319 PROGRAMLARININ ETKİSİNİN İNCELENMESİ

Sosyalleşme Düzeylerine Yaratıcı Dramanın Etkisi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara

- Akkoyun, F. (1987). "Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı." *Psikoloji Dergisi*, Cilt 6, Sayı 21, Ankara.
- Akoğuz, M. (2002). *İletişim Becerilerinin Geliştirilmesinde Yaratıcı Dramanın Etkisi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimler Enstitüsü.
- Aydın, M. Z. (2003). *Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi*, Ankara: Nobel Yay.
- Bauer, L.J. (1979). *Moral Reasoning and the Decrease Of Dogmatism in the Communication Classroom*, Unpublished Doctoral Thesis Northwestern University, Chicago
- Buttell, F. P. (2003). Exploring the Relevance of Moral Development as a Treatment Issue in Batterer Intervention. *Social Work Research*, 27(4), 232-241.
- Boldizer, J.P., Wilson, K.L. Deemer, D.K. (1989). Gender, Life Experiences and Moral Judgment Development: A Process-Oriented Approach *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(2):229-238.
- Bouchard, N.(2002). A Narrative Approach to Moral Experience Using Dramatic Play and Writing. *Journal of Moral Education*, Sayı 31 (4), 408-422
- Colby, R. (1987) Moral Education Through Drama: A Beyond Justice Perspective, 2D, 7, 72-79
- Courtney, R. (1980). *The Dramatic Curriculum* London: Heinemann
- Gangi, J.M. (1990). Higher Level Thinking Skills through Drama. *Gifted Child Today*, Sayı 13(1), 16-19
- Gervais, M. (2006). Exploring Moral Values with Young Adolescents Through Process Drama. *International Journal of Education and the Arts* sayı 7(2)
- Ginsburg HJ, Ogletree SM, Slakowski TD ve ark. (2003) Young Children's Theories Of Mind About Empathic and Selfish Motives. *Soc Behav and Pers* 31: 237-244.
- Dehan, R.; Hanford, R. (1997). Promoting Ethical Reasoning; Affect and Behavior Among High School Students: *Journal of Moral Education*, Sayı. 26(1), 5-21
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerle Eğitiminin Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği ile Eğitimin Sınanması.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Demirhan, T.D. (2007). *Yoğun Düşünme Eğitimi Programının Suçlu Çocukların Ahlaki Yargılarına Etkisinin İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya
- Gönen, M., Dalkılıç, N. (2003), *Çocuk Eğitiminde Drama, Yöntem ve Uygulamalar*, İstanbul: Epsilon Yay.
- Güven, İ. (2006). Okul Öncesi Dönemde Toplumsal Yaşam Becerilerinin Kazandırılmasında Yaratıcı Dramanın Kullanımı. *Yaratıcı Drama Dergisi*, 1(1), 99-113
- Halpen W.G., Payne A. ve Ellet C. D. (1974). In Search of the Creative Personality Among Gifted Groups *Gifted Child Quarterly*, Sayı 18 (1), 31-33
- Hansel, N. H.(1991). Social Leadership Skills in Young Children *Roeper Review*, Sayı 14 (1), 4- 6
- Hoffman ML, Saltzstein HD (1967) Parent Discipline and the Child's Moral Development. *J Pers Soc Psychol* 5: 45-57.
- Johnsen, X.S. (1978). *The Effect Of Three Classroom Intervention Strategies on The Moral Development of PreAdolescents*, Unpublished Doctoral Thesis Northwestern University, Chicago
- Kahraman H., Akgün S. (2008). Empati Becerileri Eğitiminin Okul Öncesi Dönemdeki Çocukların Empati Becerilerine ve Sorun Davranışlarına Etkisi. *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı Dergisi*, 15(1), 15-24

- Kohlberg, L. (1968) *Moralische Entwicklung* In Althof, W (Hrsg)
- Lewis, G.L. (1972). Creative dramatics: Problems and processes *Communication Studies*, Sayı 23 (1), 18 - 27
- Özdemir, Ç. (2003). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. 1.Basım. Ankara: Asil Yayın Dağıtım
- M.E.B. (2003). *İlköğretim: Drama 1*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Pratt, M. W.; Hunsberger, B.; Pancers, M. ; Alisot, S. (2003). Longitudinal Analysis of Personal Values Socialization: Correlates of a Moral Self-Ideal in Late Adolescence. *Social Development*. Vol. 12 (4), 563-585.
- Rest, J. (1979). *Revised Manual for the Defining Issues Test*. Minneapolis: Mimeo Moral Research Projects.
- San,İ., Coşkun, H., Adugüzel, Ö, Deriş, Ş. (1994). *Drama ve Öğretim Bilgisi*. Ankara: Çağdaş Drama Derneği Yayını, Öz Özen Matbaacılık.
- Seçer, Z. (2003). *Yoğun Düşünme (Reflection) Eğitimi Programının Çocukların Ahlaki Yargılarına Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya
- Suh, B.; Price, G.H. (2009). *The Learning Styles Of Gifted Adolescents in Korea* Books.google .com
- Stewig, J.W., Vail N.J. (1985). *The Relation between Creative Drama and Oral Language Growth* -The Clearing House, jstor.org
- Uysal, F. N. (1996). *Anaokuluna Giden 5- 6 Yaş Grubu Çocuklarda Yaratıcı Drama Çalışmalarının Sosyal Gelişim Alanına Olan Etkisinin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Üstündağ, T. (1997). *Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersinin Öğretiminde Yaratıcı Dramanın Erişime ve Derse Yönelik Öğrenci Tutumlarına Etkisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- Van der Mark IL, Van Ijzendoorn MH, Bakermans- Kranenburg MJ ve ark. (2002) Development of empathy in girls during the second year of life: Associations with parenting, attachment, and temperament. *Soc Dev* 11: 451-468
- Winstead, A. (1997). Dramatic Prelude: Using Drama To Introduce Classic Literature to Young Readers. *Gifted Child Today Magazine*, Sayı 20 (1) 16-17,28-29,49
- Wu, C.F. (2008). *Research for Drama Activities Applied in creativity of Elementary Gifted Students* Master's Thesis, Chine.